

Μνήμων

Τόμ. 34 (2015)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗΣ, Μια πλαστή πηγή για τις σφαγές του 1821 στη Θεσσαλονίκη: ο «Χαϊρουλλάχ Εφέντης» του Αβράαμ Ν. Παπάζογλου ►
 ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Βενεζολισμός και εθνικό παρόδιον: το έργο της Κεντρικής Επιτροπής Εκατονταετηρίδας (1928-1933) ►
 ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΜΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Ένας ξένος εναντίον φιλελευθερισμού και κομμουνισμού: ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος στο Αρχαίον της Φιλοσοφίας και Θεωρίας των Επιστημών ►
 ΣΠΥΡΟΣ ΔΗΜΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, Αστικός γόρος, κοινωνικά υποκείμενα και τουριστική ανάπτυξη. Η περίπτωση του Ηρακλείου, 1945-1960 ►
 ΑΚΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ, Οι τεχνολογικές αλλαγές στην παραγωγή εφημερίδων και ο αντίκτυπός τους στους εργατές Τύπου. Η περίπτωση της Πάτρας μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο ►
 ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΙΩΣΙΦΙΔΟΥ, Ψυχής φάρμακα και ψυχής ιατροί: βιβλία και βιβλιοθήκες στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΑΛΑΒΕΝΤΗΣ, Η θύρα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (1958) και το δίλημμα: η ελληνική έρευνα μόχλος της εγχώριας ανάπτυξης ή συμβολή στο διεθνές μέτωπο της επιστήμης ►
 Νεοελληνική ακουστική προσωπογραφία. 12.000 προσωπογραφίες στο διαδίκτυο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΓΡΑΦΟΙ

ΜΑΡΙΑΖΑ ΜΗΤΣΟΥ, Ο Χρίστος Μανουσαρίδης και η σκεπή της «δικανομηχανικής κινήσεως» ►
 ΠΟΙΗ ΠΟΛΕΜΗ, Τοπογραφικές ανθρωπογεωγραφίες ►
 ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ, Μια νέα αναλυτική και ερμηνευτική θεώρηση των απαρχών της ελληνικής τυπογραφίας

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΕΙΣ

Ελένη Φεσσά-Ερμανουήλ, Σπυρίδων Γ. Πουμάδης, Έλλη Λεμονίδου, Άννα Καρακατσούλη, Κατερίνα Μπρέγιαννη, Σταυρούλα Α. Βερράρη, Παναγιώτης Ζεστανάκης, Χρήστος Λούκας, Κώστας Γαλανάκης, Τζελένα Χαριλάου

34

ΑΘΗΝΑ 2015

Γιάννης Καρακατσιάνης, Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές, 2 τόμοι, Αρεόπολη, εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη, 2014

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΠΡΕΓΙΑΝΝΗ

doi: [10.12681/mnimon.10189](https://doi.org/10.12681/mnimon.10189)

Copyright © 2016, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΠΡΕΓΙΑΝΝΗ Κ. (2016). Γιάννης Καρακατσιάνης, Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος, μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές, 2 τόμοι, Αρεόπολη, εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη, 2014. *Μνήμων*, 34, 273-277. <https://doi.org/10.12681/mnimon.10189>

των πολιτών τούς έκανε αδιάλλακτους απέναντι σε κάθε ύποπτο για αντεπαναστατικά αισθήματα που πρόδιδε τη γενική θέληση. Το τελευταίο κεφάλαιο της μελέτης αφιερώνεται στην ιδεολογία των Αβράκωτων, αναφορικά με την εργασία και την ιδιοκτησία. Αναπόσπαστο στοιχείο ενός ολόκληρου πλέγματος ηθικών και πολιτικών χαρακτηριστικών, η εργασία, ιδίως η χειρωνακτική, ήταν βασικό συστατικό της ταυτότητας των Αβράκωτων, ενώ η ιδιοκτησία καταλάμβανε δευτερεύουσα θέση στο ιδιαίτερο σύστημα αξιών τους, καθώς το δημόσιο συμφέρον πάντα υπερέχει.

Το κίνημα των Αβράκωτων ήταν δυναμικό, ριζοσπαστικό, με ανεξάρτητο ιδεολογικό στίγμα. Η αποτυχία του να καθορίσει μέχρι τέλους την εξέλιξη της Γαλλικής Επανάστασης αποδίδεται στην κόπωση των μελών του μετά από έξι χρόνια αδιάκοπων αγώνων και στην κάμψη του κινήματος μετά την απόκρουση της εξωτερικής απειλής, όταν η ένταση και η αδιαλλαξία στο εσωτερικό μέτωπο έπαψαν να είναι όροι επιβίωσης της Επανάστασης. Η

μαρξιστική ιστοριογραφία θεωρεί τους Αβράκωτους εκφραστές της «μόνιμης επανάστασης», που προσπάθησαν να υπερβούν την αστική επανάσταση στη βάση των αρχών του ιστορικού υλισμού. Ωστόσο, οι Αβράκωτοι δεν συνιστούν πολιτικό κόμμα με προλεταριακή συνείδηση, πολλά από τα μέλη τους είναι μικροκαταστηματάρχες και μικροαστοί ελευθεροεπαγγελματίες, οι οποίοι στηρίζουν τον παραδοσιακό τρόπο παραγωγής και ενώνονται στο κοινό τους μίσος για τους αριστοκράτες. Συνεπώς, ορθά ο Γάλλος τους χαρακτηρίζει «στρώμα».

Με το παρόν βιβλίο του ο συγγραφέας φωτίζει μια σημαντική όψη των εσωτερικών συγκρούσεων και αντιφάσεων του πολύπλοκου φαινομένου της Γαλλικής Επανάστασης και εμπλουτίζει με μια αξιόλογη συμβολή την ελληνόγλωσση βιβλιογραφία. Η μελέτη περιλαμβάνει βιβλιογραφία, πίνακες, χάρτες και χρονολόγιο των βασικών γεγονότων.

ANNA ΚΑΡΑΚΑΤΣΟΥΛΗ

Γιάννης Καρακατσιάνης, *Ο πόλεμος στη Μάνη. Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*, μέσα από αφηγήσεις πρωταγωνιστών και ανέκδοτες πηγές, 2 τόμοι, Αρεόπολη, εκδόσεις Αδούλωτη Μάνη, 2014, 1054 σ.

Το έργο που παρουσιάζεται, αφορά την καταγραφή των πολεμικών και εμφυλιακών γεγονότων στη Μάνη, σύμφωνα με όλες τις έως τώρα υπάρχουσες γραπτές πηγές (δημόσια και ιδιωτικά Αρχεία, εκδόσεις πρωταγωνιστών και δευτερογενείς ιστορικές καταγραφές) και τις προφορικές αποτυπώσεις αυτής της μνήμης από πρωταγωνιστές

της περιόδου, που προέρχονται τόσο από το αριστερό όσο και από το δεξιό στρατόπεδο. Είναι προφανές ότι ο συγγραφέας, μετά την επιμέλεια του σχετικού με το παρόν έργο *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950* (εκδόσεις Αλφειός και Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, 2009), πραγματοποίησε, κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διδακτορικής του

διατριβής, που αποτελεί και το σώμα του βιβλίου σε επεξεργασμένη μορφή, έρευνα πεδίου στη μεσσηνιακή και τη λακωνική Μάνη για περισσότερα από δέκα χρόνια, ενέχοντας το ρόλο του συμμετέχοντος παρατηρητή.

Από την εννοιολογική κυρίως σημασία του περιεχομένου προκύπτουν de facto οι άξονες, πάνω στους οποίους διαρθρώνεται η μελέτη: ως λέξεις-κλειδιά λειτουργούν οι όροι Τοπική Ιστορία, Προφορική Ιστορία, Εμφύλιος, τραύματα αλλά και η ίδια η μνήμη της βίας. Το παράδειγμα της πολεμικής συγκυρίας στη Μάνη αλλά και η εμφύλια σύρραξη που έλαβε χώρα με όρους τοπικότητας, καταδεικνύουν και για την περίπτωση αυτή την ένταξη του τοπικού παραδείγματος στην ευρύτερη ιστορική συγκυρία. Με αυτήν την οπτική, η μετάβαση από την τοπική κλίμακα στην εθνική και από εκεί στην ευρεία σφαίρα της γεωπολιτικής συντελείται με όρους ιστορικότητας, ανάγεται δηλαδή στις υπαρκτές αντιθέσεις που ορίζουν την περιγραφόμενη σύγκρουση. Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν αναιρεί τις αντιφάσεις που προκύπτουν σε τοπικό πλαίσιο ή τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας που υπεισέρχονται στη σύγκρουση. Για το συγκεκριμένο παράδειγμα της εμφύλιας σύρραξης στη Μάνη, η αφήγηση των γεγονότων εντάσσει τις ενδοοικογενειακές αντιθέσεις στο πλαίσιο των κοινωνικών συγκρούσεων. Το ιστορικό συγκείμενο αποτρέπει, επομένως, μια μονομερή ερμηνεία του εμφύλιου ως απόρροια αποκλειστικά της αντίθεσης τοπικών ή οικογενειακών δικτύων. Η επιβεβαίωση της υπόθεσης αυτής από την έρευνα για τη Μάνη καθίσταται πολύ σημαντική, καθώς στη συγκεκριμένη περιοχή τα τοπικά οικογενειακά δίκτυα

ενέχουν κυρίαρχη θέση στη διάρθρωση της κοινωνικότητας, με όλες τις σημασίες του όρου. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, δεν παραλείπεται να τεκμηριωθεί, βέβαια, ως προς τη σχέση περιφερειακής και κεντρικής ιστορικής ύφανσης, τόσο η πολιτική προσπάθεια για έλεγχο του κέντρου στην περιφέρεια (εκτενής και διαφωτιστική είναι η περιγραφή των πελατειακών σχέσεων κεντρικής πολιτικής εξουσίας και δεξιών τοπικών παρακρατικών ομάδων ή και ο βαθμός καθοδήγησης τοπικών αρι-

στερών δικτύων από το ΚΚΕ) όσο και η τοπική ασυνέχεια και η δυναμική της συγκυρία που αναδεικνύει την αυτονομία της τοπικής ιστορίας (προσωπικές και τοπικές ιστορίες βίας και δραμάτων, καταγραφή όλων των εμφύλιων δολοφονιών στην περιοχή, προσωπικά τραύματα). Η ανάδειξη αυτή, πάντως, κορυφώνεται με την εκτενή περιγραφή των προϋποθέσεων ανάπτυξης, της γένεσης, της ανάπτυξης, της δράσης,

της ολοκλήρωσης του «έργου» τους και της χωρίς ουσιαστικά προσκόμματα ένταξης στη μεταπολεμική κοινωνία των δεξιών παρακρατικών δικτύων που έδρασαν στη Μάνη και εν γένει στη νότια Πελοπόννησο. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι αυτή η περιγραφή συνιστά μια από τις πρώτες, αν όχι την πρώτη εκτενή, πολυεπίπεδη και λεπτομερή περιγραφή της ιστορικής δράσης ενός δεξιού παρακρατικού δικτύου της ελληνικής επαρχίας στο ιστοριογραφικό μας corpus.

Επιπλέον, το εισαγωγικό κεφάλαιο στον πρώτο τόμο, αναλύοντας τη μεσοπολεμική μανιάτικη κοινωνία και οικονομία, επικάθεται σε μια συνολικότερη ερμηνεία του Εμφυλίου ως απότοκου των μεσοπολεμικών κοινωνικών ανισοτήτων που ήταν ιδιαίτερα εμφανείς και οξείες στη γεωργική Ελλάδα, λόγω βέβαια του κυρίαρχου αγροτικού χαρακτήρα της χώρας. Αυτή η πτυχή μπορεί να εξηγήσει και γιατί η εμφύλια σύγκρουση αφορούσε κυρίως τον αγροτικό και ορεινό χώρο, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ήταν ένας αγροτικός πόλεμος.¹ Εξάλλου, και από τις προφορικές μαρτυρίες των μανιατών («πληροφοριοδοτών») —όπως είναι η ορολογία που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας— προκύπτει, κατά την αφαιρετική λειτουργία των λεγομένων τους, ότι το ουσιαστικό διακύβευμα του Εμφυλίου ήταν σε ευρύτερη μορφή το καθεστώς γαιοκτησίας που επικρατούσε στην

περιοχή και το αίτημα —ή ο φόβος μπροστά στο πιθανολογούμενο ή ερμηνευμένο από μια ελίτ ως αίτημα— για την αλλαγή του. Ωστόσο, τόσο κατά την κατοχική περίοδο με τις επιτάξεις των Ιταλών όσο και κατά την εμφυλιακή με το παρακράτημα του ΕΛΑΣ ή την παρακράτηση της παραγωγής των θεωρούμενων ως αριστερών γεωργών από τα Τάγματα Ασφαλείας ή, ακόμα πιο πολύ, κατά την παραστατική και ενδιαφέρουσα ιστορική παρουσίαση των «αγορών της βίας» και της διανομής της λείας τους από τους ηγέτες των παρακρατικών οργανώσεων, η σύγκρουση μοιάζει να έχει και ένα ισχυρό οικονομικό πρόσημο γύρω από την κυριότητα των τοπικών προϊόντων και ειδικότερα του ελαιόλαδου.

Η διήγηση μιας ιστορίας από τα κάτω καθίσταται, επομένως, προφωρότερη όχι μόνο λόγω των όρων της τοπικής ιστορίας αλλά και λόγω της συγκεκριμένης αναφοράς στον Εμφύλιο, συγκυρία κατά την οποία ο λαός —ή καλύτερα μέρος αυτού— βγαίνει στο προσκήνιο διεκδικώντας ένοπλα τη συμμετοχή του στην κεντρική πολιτική σκηνή και στη νομή της εξουσίας. Η ιστορία από τα κάτω είναι προφανώς συνδεδεμένη με τη μεθοδολογία της προφορικής ιστορίας, την οποία ο συγγραφέας χρησιμοποιεί με επάρκεια, όντας ο ίδιος συμμετέχων (αν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε έναν όρο που ταιριάζει περισσότερο σε μια ανθρωπολογική προσέγγιση). Είναι, εξάλλου, γνωστό ότι σε διεθνές επίπεδο οι περιόδοι των εμφυλίων πολέμων πριμοδοτούνται από τους ιστορικούς όσον αφορά τη χρήση των μεθόδων της προφορικής ιστορίας.²

1. Η έννοια του αγροτικού πολέμου προσιδιάζει περισσότερο στο παράδειγμα αυθόρμητων ένοπλων κινημάτων σε αγροτικές περιοχές της Λατινικής Αμερικής. Βλ. Ε. Χομπσμπάουμ, *Συναρπαστικά χρόνια. Μια ζωή στον 20ό αιώνα*, μτφρ. Στ. Μανδηλαρά, Αθήνα, Θεμέλιο, 2003, σ. 441.

2. Βλ. P. Thomson, *The Voice of the Past*.

Αυτό που, επίσης, θα πρέπει να τονιστεί, είναι η αποφυγή από την πλευρά του ερευνητή –που προφανώς θέτει και τα ερωτήματα στους συνομιλητές του– μιας αφήγησης που θα είχε ως κεντρικό άξονα μια ιστορία ταυτοτήτων, όσο κι αν η τοπική ιδιαιτερότητα της Μάνης θα μπορούσε να αποτελέσει εύκολη αφετηρία προς τούτο. Αντίθετα, στο προσκήνιο έρχονται τα συναισθήματα των δρώντων υποκειμένων, κάτι που καθίσταται δυνατό με τη χρήση των μεθόδων της προφορικής ιστορίας: το συναίσθημα αναδύεται μέσα από τις μαρτυρίες, όντας πάντοτε παρόν κατά τα λεγόμενα των ίδιων των αφηγητών. Η εμφυλιακή κυρίως σύγκρουση είναι που δημιουργήσει ένα πάντοτε *χαίσιον τραύμα*, έστω κι αν σε πολλές από τις περιπτώσεις οι αφηγητές εδράζουν τις πράξεις τους σε ιδεολογικές αφετηρίες –για κοινωνική δικαιοσύνη από τη μια πλευρά και για την προάσπιση του έθνους από την άλλη. Το ενδιαφέρον στοιχείο, που προκύπτει τόσο από την αφήγηση του πρώτου τόμου όσο και από τις μαρτυρίες του δεύτερου, είναι ότι η πολιτική στράτευση δεν αναίρεσε τον συναισθηματικό απόηχο των τοπικών δραμάτων. Δεν θα ήταν άτοπο να σημειωθεί εδώ ότι κυρίαρχο συναίσθημα σε πολλές από τις αφηγήσεις δεν είναι η ενοχή ή η ντροπή αλλά μια αίσθηση εκπλήρωσης του καθήκοντος απέναντι στο ΕΑΜ και στο Έθνος για τους μεν, αλλά και στο Έθνος και στην ευνομία για τους δε.

Από την άλλη πλευρά, το συναίσθημα που παισιώνει –στις περισσότερες αλλά όχι σε όλες τις αφηγήσεις– τη δράση των πρωταγωνιστών, αποτελεί και το πλαίσιο για τη μνήμη της

βίας, όπως αυτή διαμορφώνεται βιωματικά όχι μόνο από τους ίδιους αλλά και από την ευρύτερη οικογένεια ή την κοινότητα. Για να επανέλθουμε στο θέμα της βίας, που φυσικά δεν μπορεί παρά να αποτελεί τον κύριο άξονα μελέτης της κατοχικής και της εμφυλιακής περιόδου, προτέρημα του βιβλίου αποτελεί η αποφυγή των στατιστικών της βίας, κόκκινης και μαύρης, ενώ το ίδιο φαίνεται να προκύπτει και από τις περισσότερες αφηγήσεις: η σήμανση δηλαδή από τους πρωταγωνιστές δεν αφορά τόσο τα ποσοτικά όσο τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της βίας. Η έμφαση δίνεται, άλλωστε, στην εμφύλια βία και όχι σε αυτήν που ασκούν οι κατακτητές. Με σαφή γνώση όλου του διαλόγου επάνω στην ανθρωπολογία της βίας, ο συγγραφέας επικεντρώνει την προσοχή του στη λεγόμενη «μεταμνήμη», διερευνώντας την ιστορία του τραύματος, της επούλωσής του ή όχι, και του εμφύλιου της μνήμης στην ελληνική επαρχία, πράγματα που κατ' αυτόν φαίνεται να υπεραθόρισαν σε πολλά σημεία το κοινωνικό γίγνεσθαι της ελληνικής μεταπολεμικής περιφέρειας.

Τέλος, μια αναφορά στο καθαρά ιστοριογραφικό περιεχόμενο του βιβλίου θα αξιολογούσε θετικά το πραγματολογικό υλικό, καθώς στον πρώτο τόμο καταγράφεται η άγνωστη μέχρι τώρα ιστορία της κατοχής και του Εμφυλίου στη Μάνη και οι επιμέρους πτυχές της: το πραγματολογικό πλαίσιο δεν αποτελεί, λοιπόν, για το συγγραφέα αφορμή για μια ανθρωπολογικού τύπου προσέγγιση αλλά ένα πραγματικό διακύβευμα. Στα θετικά στοιχεία της μελέτης εντάσσεται, επίσης, ο συνυπολογισμός του κατά Μπρουρντιέ *habitus* στην εξέλιξη των γεγονότων και στη δράση των πρωτα-

Oral History, Oxford University Press, ³2000.

γωνιστών. Αυτό, μάλιστα, καθίσταται καθοριστικό, για να συνειδητοποιήσει ο αναγνώστης τόσο τη σχέση του Μανιάτη με τον στρατό, τα όπλα και την τρομακτική διάχυση της βίας από τη δεξιά παρακρατική οργάνωση ΕΑΟΚ (Εθνική Αντικομμουνιστική Ομάδες Κυνηγών) όσο και τη διαφορά της ακροναυπλιώτικης κουλτούρας με αυτή των ακαθόριστων ζητούμενων κοινωνικής δικαιοσύνης στους κόλπους των αριστέρων. Ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν αυτή η διαφορά μπορεί να εξηγήσει πολλά από τη λεπτομερή διήγηση της Εαμοκρατίας και των διλημμάτων της στη Μάνη στο 5ο κεφάλαιο ή της ιστορίας του Δημοκρατικού Στρατού Πελοποννήσου (ΔΣΠ) στο 9ο κεφάλαιο. Ωστόσο, η αφήγηση των γεγονότων θα μπορούσε να αποδοθεί περισσότερο αφαιρετικά, ώστε να καταστεί περισσότερο συμπαγές το ιστοριογραφικό περίγραμμα. Σε αυτήν την αδυναμία μπορούμε να αντιτάξουμε, ωστόσο, ότι η μελέτη είχε σκοπό να καταγράψει για πρώτη φορά

όλα τα ιστορικά γεγονότα στην περιοχή από το 1939 έως το 1950, πράγμα που οδήγησε και στο εκτεταμένο γεγονοτολογικό πλαίσιο. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να επισημανθεί η προσκόμιση από το συγγραφέα όλης της τοπικής με το θέμα του αλλά και της ξένης βιβλιογραφίας, αναφορικά με κοινές ανθρώπινες εμπειρίες της εμφυλιακής και της κατοχικής βίας σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Παράλληλα, εκτενής είναι η πρώτη παρουσίαση και χρήση αδημοσίευστων αρχείων (από τα ΓΑΚ των νομών Λακωνίας και Μεσσηνίας, Πρωτοδικεία, Ειρηνοδικεία, προσωπικά Αρχεία πρωταγωνιστών δεξιών παρακρατικών οργανώσεων, τοπικά αρχεία ΕΑΜ, Αρχεία από το ΚΚΕ, ημερολόγια ανταρτών, σχολιασμένες ανέκδοτες και σπάνιες φωτογραφίες κ.ά.), τα οποία εν γένει διασταυρώνονται, πιστοποιούν και συνδιαλέγονται με τις αφηγήσεις των πρωταγωνιστών.

KATEPINA ΜΠΡΕΓΙΑΝΝΗ

Evi Karouzou, *Les jardins de la Méditerranée. Agriculture et société dans la Grèce du Sud 1860-1910*, Académie d'Athènes – Centre de recherche sur l'histoire moderne et contemporaine de l'hellénisme, Athènes 2014, 349 σ.

Το βιβλίο της Εύης Καρούζου αφορά την επικαιροποιημένη και εμπλουτισμένη με νέους προβληματισμούς διατριβή της για την ελληνική ύπαιθρο το 19ο αιώνα, η οποία υποστηρίχθηκε το 1995 με επόπτη το Γιώργο Δερτιλή.¹ Μαζί με τη διδακτορική εργασία

1. Evi Karouzou, *Cultures maraîchères dans la Méditerranée. Les transformations de la plaine et de la société argoliques*

του Αλέξη Φραγκιάδη (1990),² που εί-

1860-1910, Φλωρεντία 1995 (ανέκδ. διδακτορική διατριβή).

2. Alexis Franghiadis, *Peasant Agriculture and Export Trade: Currant viticulture in Southern Greece 1830-1893*, Φλωρεντία 1990 (ανέκδ. διδακτορική διατριβή, προσβάσιμη στο διαδίκτυο: https://www.academia.edu/5882880/PEASANT_AGRICULTURE_AND_EXPORT_TRADE_MY_PHD_